

**DIE VERBAND TUSSEN DEELNAME AAN
EKSTRAKURRIKULêRE AKTIWITEITE EN PSIGIESE
WELSTAND TYDENS ADOLESSENSIE**

deur

ANNA MARTINA VAN STADEN

Verhandeling (in artikel formaat)
voorgelê ter gedeeltelike vervulling
van die vereistes vir die graad

Magister Artium (Voorligtingsielkunde)

in die

Fakulteit Geesteswetenskappe
(Departement Sielkunde)

aan die

Universiteit van die Vrystaat
(Bloemfontein)

Studieleier: Dr. A.A. Grobler

November 2003

Ek verklaar dat die verhandeling wat hierby vir die graad Magister Artium (Voorligtingsielkunde) aan die Universiteit van die Vrystaat deur my ingedien word, my selfstandige werk is en nie voorheen deur my vir 'n graad aan 'n ander universiteit/fakulteit ingedien is nie.

Ek doen voorts afstand van outeursreg op die verhandeling ten gunste van die Universiteit van die Vrystaat.

ANNA MARTINA VAN STADEN

Ek verklaar hiermee dat ek die indiening van die verhandeling wat hierby vir die graad Magister Artium (Voorligtingsielkunde) aan die Universiteit van die Vrystaat ingedien word, goedkeur en dat die verhandeling nie voorheen as 'n geheel of gedeeltelik aan die assessore voorgelê is nie.

DR. A.A. GROBLER

BEDANKINGS

Aan die volgende persone my opregte dank:

- My studieleier, dr. A.A. Grobler, vir haar hulp en bekwame leiding.
- Dr. K.G.F. Esterhuise, vir sy hulp met die statistiese bewerkings.
- Die skoolhoofde en leerders van die betrokke skole vir hul hulp met die voltooiing van die vraelyste.
- My psigometriste, Dimakatso Hlohlongwane en Tsholofelo Setlhare, vir hulle hulp met die afneem van die vraelyste.
- Rika Oosthuizen, vir die taalversorging.
- My ouers, Chris en Annekie van Staden, asook my broer en suster, Sanet en Marius van Staden, vir hulle gebede en liefde.
- My huismaats, Nicholas, Larry, Machel en Michelle, en my vriendinne, Karin en Christine, vir hulle aanmoediging en ondersteuning.
- My Hemelse Vader aan wie alle eer toekom.

INHOUDSOPGAWE

	BL.
OPSOMMING	i
SUMMARY	ii
INLEIDING	1
METODE	10
Ondersoekgroep	10
Meetinstrumente	11
Hipotese	14
Prosedure	15
RESULTATE	16
GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	22
VERWYSINGSLYS	26

OPSOMMING

Geweld, misdaad en sosiale probleme kom, ten spyte van 'n nuwe bedeling, steeds in baie van die hoofsaaklik swart sekondêre skole voor. Die Minister van Onderwys en ander betrokkenes is van mening dat projekte wat deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite as 'n gesonde alternatief tot anti-sosiale gedrag bevorder, by veral swart leerders van 'n lae sosio-ekonomiese status voordelig mag wees en verbeterde lewenskwaliteit tot gevolg mag hê. Die doel van hierdie studie is om die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand, gekonseptualiseer as lewenstevredenheid (lewenskwaliteit) en koherensiesin, te ondersoek. Sosio-ekonomiese status is as 'n moderator in die verband tussen die twee veranderlikes ondersoek. Die studie is onderneem op Graad 11 en 12 swart leerders aan twee Engels-medium, sekondêre skole in die Motheo-distrik. Die twee skole is verteenwoordigend van onderskeidelik tradisionele Model C- en "township"-skole en van beide geslagte. Psigiese welstand is gemeet met die Sense of Coherence Questionnaire en die Satisfaction with Life Questionnaire. By beide skole het leerders 'n gemiddelde lewenstevredenheid en koherensiesin getoon. Beduidende verbande is tussen koherensiesin en deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite buite die skool by die groep as geheel en die "township"-skool gevind, maar was te gering om van praktiese waarde te wees. Leerders in die tradisionele Model C-skool het 'n beduidende hoër mate van sosio-ekonomiese status as leerders in die "township"-skool ervaar. Sosio-ekonomiese status het egter op geen van die verbande 'n beduidende effek uitgeoefen nie, en kan dus nie as moderator in die verband tussen swart leerders se psigiese welstand en hulle deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite met hierdie studie geïdentifiseer word nie. Dit lyk dus asof die bevordering van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite, sowel binne as buite die kurrikulum, nie noodwendig die lewenskwaliteit van veral leerders met 'n lae sosio-ekonomiese status sal verbeter nie. Belangrike faktore wat 'n invloed kon uitoefen op die resultate, was die feit dat die leerders die vraelyste in hulle tweede / derde taal moes voltooi en probleme mag ondervind het om die vlak van taal in veral die Sense of Coherence Questionnaire, wat ontwikkel is vir gebruik met volwassenes, te begryp.

Slutelwoorde: ekstrakurrikulêre aktiwiteite, psigiese welstand, koherensiesin, lewenstevredenheid, sosio-ekonomiese status, swart adolessente, beide geslagte.

SUMMARY

In spite of a new dispensation, violence, crime and social problems are still prevalent in many mainly black schools. The Minister of Education and other stakeholders are of the opinion that projects that promote the participation of especially black learners of a low socio-economic status in extracurricular activities, as a healthy alternative to antisocial behaviour, may be beneficial and improve their quality of life. The aim of this study is to investigate the relationship between participation in extracurricular activities and psychological well-being. Socio-economic status was investigated as a moderator in the relationship between the two variables. The study was conducted among Grade 11 and 12 black learners in two English-medium, secondary schools in the Motheo district. The two schools represent traditional Model C and township schools and both sexes. The Sense of Coherence Questionnaire and the Satisfaction with Life Questionnaire were used as measures of psychological well-being. Learners at both schools indicated an average level of satisfaction with life and an average sense of coherence. Significant relationships were found between sense of coherence and participation in extracurricular activities outside the school for both the total group and the township school, but the relationships were too small to be of practical value. Learners in the traditional Model C school presented with significantly higher socio-economic status levels than learners in the township school. In spite of this, socio-economic status did not have a significant influence on any of the relationships, and could thus not be identified as a moderator of the relationship between the psychological well-being of black learners and their participation in extracurricular activities in this study. It seems as if the promotion of participation in extracurricular activities both inside and outside of the curriculum, will not necessarily result in an improvement in the quality of life of especially learners with a low socio-economic status. The results could have been influenced by the fact that learners were required to answer the questionnaires in their second / third language and that they may have experienced difficulty in comprehending the standard of the language used in especially the Sense of Coherence Questionnaire, that was developed for use with adults.

Key words: extracurricular activities, psychological well being, sense of coherence, satisfaction with life, socio-economic status, black adolescents, both sexes.

INLEIDING

Die adolessent van vandag word binne en buite die skool aan verskeie invloede blootgestel. Hierdie invloede dra positief of negatief by tot die adolessent se vorming. Adolessensie as die oorgang tussen die kinderjare en volwassenheid is een van die mees komplekse oorgangstydperke in die lewe. Met families wat omgee, goeie skole, voorkomende gesondheidsorg en ondersteunende gemeenskapsinstitusies kan baie adolessente wel hulle pad deur hierdie kritiese oorgangsfase vind. Maar vir baie ander kan die struikelblokke in hulle pad hulle fisieke en emosionele gesondheid en hulle motivering en vermoë om sukses te behaal, belemmer (Hamburg, 1997). In Suid-Afrika vind vandalisme, die dra en gebruik van vuurwapens, dwelms-handel en -misbruik, verkragting, onveilige seks, fisieke aanranding, moord en selfmoord in baie skole plaas (Asmal, 1999). Chroniese armoede en gesinsverbrokkeling kom veral in voorheen benadeelde gemeenskappe voor (Beukes, 1994). Die voorkoms van hierdie sosiale probleme lei tot gevoelens van onveiligheid en vrees en vernietig die basis van 'n leergemeenskap (Asmal). Dit is veral by swart skole, as deel van voorheen benadeelde gemeenskappe, die geval. Die swart jeug, veral jong mans, bly die primêre slagoffers en plegers van misdaad en geweld in Suid-Afrika (Palmary & Moat, 2002). Volgens Asmal word hierdie en ander probleme in die opvoedingsstelsel nie tans effektief aangespreek nie en het die land nog 'n ver pad om te loop en geen tyd om te verloor nie.

Een benadering om veiligheid by skole te verbeter, is om te verseker dat skole plekke is waar lewenskwaliteit voortdurend verbeter word. Dit kan dien as 'n manier om die sosiale, ekonomiese en omgewingsfaktore wat die kans verhoog dat leerders by misdaad en ander nadelige gedrag soos hierbo genoem betrokke gaan raak, aan te spreek (Palmary & Moat, 2002). Volgens Diener, Emmons, Larsen en Griffin (1985) blyk dit dat individue wat met hulle lewens tevrede is, oor die algemeen goed aangepas en vry van psigopatologie is. Dit mag ook die kans dat hulle die onmiddellike, maar selfvernietigende bevrediging van dwelms, seks en geweld sal opsoek, verminder.

Diener et al. (1985) definieer lewensvrede as individue se kognitiewe assessering van hul algehele lewenskwaliteit, en beskou dit as 'n belangrike aanwyser

van algehele psigiese welstand. Feldt (1997) rapporteer dat daar ook al 'n verband tussen koherensiesin en psigiese welstand gevind is, wat onafhanklik is van omgewingstressore. Volgens Antonovsky (1987) is koherensiesin (SOC)

a global orientation that expresses the extent to which one has a pervasive, enduring though dynamic feeling of confidence that: 1) the stimuli deriving from one's internal and external environments in the course of living are structured, predictable and explicable (comprehensibility / verstaanbaarheid), 2) the resources are available to one to meet the demands posed by these stimuli (manageability / hanteerbaarheid), and 3) these demands are challenges, worthy of investment and engagement (meaningfulness / betekenisvolheid) (p 19).

Diener en Diener (1996) definieer subjektiewe (psigiese) welstand of geluk ("happiness") as 'n persoon se evaluasie van sy lewe. Huidige sieninge van subjektiewe welstand konseptualiseer dit as 'n konstruk met meervoudige fasette (Gilman, 2001). Antonovsky onderskei tussen meer globale aanduiders van psigiese welstand soos geluk, lewenstevredenheid, moraal en positiewe (sowel as negatiewe) affek aan die een kant, en hoe 'n persoon oor sy funksionering voel, aan die ander kant. Eersgenoemde is sterk afhanklik van die inherente potensiaal van die objektiewe situasie. Laasgenoemde sal baie meer direk met koherensiesin verband hou. Indien daar op die verbetering van psigiese welstand by adolessente gefokus wil word, moet beide hul lewenstevredenheid en koherensiesin, as die vernaamste komponente waaruit hierdie konstruk bestaan, verbeter word.

Die salutogeniese oriëntasie fokus op die oorsprong van gesondheid en laat ons dink in terme van faktore wat beweging na die gesonde kant van die gesondheids-"ease/disease" kontinuum bevorder. Dit fokus op aktiewe aanpassing by 'n onvermydelik stressorryke omgewing. Koherensiesin is 'n belangrike bepaler van 'n persoon se posisie op die gesondheids-"ease/disease" kontinuum en van sy beweging na die gesonde kant van die kontinuum. Dit is 'n disposisionele oriëntasie eerder as 'n respons op 'n spesifieke situasie (Antonovsky, 1987). Volgens Clark, Long en Schiffman (1999) is tevredenheid, as 'n vergelyking tussen 'n persoon se aspirasies en wat hy wel bereik het, 'n meer stabiele evaluering van 'n persoon se lewensposisie as

geluk. Beide lewensvredigheid en koherensiesin is dus meer stabiele aanduiders van psigiese welstand.

Volgens Antonovsky (1987) word 'n persoon se koherensiesin eers in vroeë volwassenheid min of meer gevestig. Daar is bevind dat die stabiliteit van die gemeenskap, ouderdom en geslag verband hou met die ontwikkeling van koherensiesin by adolessente, en dat koherensiesin toeneem met toename in ouderdom tydens adolessensie (Antonovsky & Sagy, 1986). Dit het implikasies vir die verhoging van koherensiesin by adolessente. Koherensiesin verwys nie na 'n spesifieke hanteringstrategie nie, maar na faktore wat in alle kulture altyd die basis is vir die suksesvolle hantering van stressore (Antonovsky), wat beteken dat mense vanuit verskillende kulture 'n soortgelyke koherensiesin mag hê, selfs ten spyte van groot sosio-ekonomiese verskille (Bowman, 1996). Antonovsky & Sagy het bevind dat seuns beduidende hoër punte behaal het wat koherensiesin betref as meisies. Bowman het ook bevind dat 'n sterk koherensiesin negatief korreleer met depressie, angs en fisieke simptome as tekens van psigopatologie, net soos lewensvredigheid. Deur te poog om adolessente se koherensiesin en lewensvredigheid, en dus hul psigiese welstand, te verhoog, kan die hoë voorkoms van depressiwiteit, selfmoord en posttraumatische stres wat volgens Beukes (1994) by swart hoërskoolleerders voorkom, en waarskynlik die gevolg is van die verskeidenheid sosiale probleme waaraan hulle blootgestel word, dus verminder word.

Volgens Erikson (Masten & Coatsworth, 1998) is betrokkenheid by ekstrakurrikulêre aktiwiteite een van die ontwikkelingsake van adolessensie. Deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite kan dus 'n waardevolle rol vervul in die ontwikkeling van adolessente (Eccles & Barber, 1999). Vryetydsaktiwiteite kan byvoorbeeld waardevol vir die jeug wees, omdat dit die motiveringsstelsel betrek op 'n wyse wat ontwikkeling na volwassenheid bevorder (Bergin, 1996). Larson (2000) noem dat adolessente hulle kan uitleef in hierdie aktiwiteite en aktiewe agente word op maniere wat min gebeur in ander areas van hulle lewe. Dit behoort die kans op sukses van intervensies, waar deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite betrek word, te verhoog. Persone se identiteit en portuurgroep kan egter ook 'n invloed uitoefen op hul keuse van

ekstrakurrikulêre aktiwiteite, en so 'n sinergistiese sisteem skep wat 'n spesifieke tipe adolessensie tot gevolg het (Eccles & Barber). Volgens Gilman (2001) is daar nog min navorsing gedoen oor hoe deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite adolessente se lewensvrede mag beïnvloed. Dit lyk asof die invloed van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite op adolessente se koherensiesin nog nie voorheen nagevors is nie.

Deelname aan ekstrakurrikulêre en veral fisiese aktiwiteite is reeds teoreties verbind met lewensvrede (Gilman, 2001) en die instandhouding van 'n hoë lewenskwaliteit (Gueldner & Spradley, Clark et al., 1999; Lutter, Merrick, Steffen, Jones & Slavin, Clark et al.; Short & Leonardelli, Clark et al.). Clark et al. het bevind dat vroue van 65 jaar en ouer wat gereeld aan fisiese aktiwiteite deelneem, 'n hoër lewensvrede rapporteer as vroue wat ongereeld of glad nie deelneem nie, terwyl Kirshnit, Ham en Richards (Davalos, Chavez & Guardiola, 1999) gevind het dat Graad 5 tot 9's se betrokkenheid by atletiek geassosieer kan word met hoër vlakke van motivering en positiewe effek as ander aktiwiteite. Maton (Gilman) het ook reeds 'n positiewe verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en lewensvrede by 'n steekproef van hoërskoolleerders gevind. Hierdie verband kom dus by verskillende ouderdomsgroepe voor. Volgens Clark et al. suggereer hierdie navorsing dat fisiese aktiwiteite gebruik kan word as 'n metode om lewensvrede te verhoog. Verdere navorsing is egter nodig om die oorsaaklike verband tussen fisiese aktiwiteit en lewensvrede te ondersoek. Die verband tussen fisiese aktiwiteit en koherensiesin moet ook nog ondersoek word. Alhoewel dit waarskynlik mag wees dat oefening lewensvrede verhoog, is die omgekeerde verhouding ook moontlik, naamlik dat persone wat meer tevrede is met hulle lewens mag kies om meer aktief te wees (Clark et al.).

Volgens die literatuur kan deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite, behalwe vir lewensvrede, ook geassosieer word met akademiese prestasie (Camp, 1990; Eccles & Barber, 1999; Gerber, 1996; Gilman, 2001; Jacobs & Chase, 1989; Mahoney & Cairns, 1997; Silliker & Quirk, 1997). Verskeie navorsers het spesifiek 'n positiewe verband tussen deelname aan atletiek en akademiese prestasie gevind (Braddock,

Braddock, Royster, Winfield & Hawkins, 1991; Otto, Braddock et al.; Taylor & Chiogioji, Braddock et al.; Trent, Braddock et al.; Trent & Braddock, Braddock et al.). In Suid-Afrika het Le Roux (1989) die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en skolastiese prestasie by sekondêre skole aan die Oosrand ondersoek, maar nie 'n beduidende verband gekry nie. Ander navorsing het deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite geassosieer met groter tevredenheid met die skoolsituasie (Gilman), leierskap (Mahoney & Cairns; Van der Merwe, 1992), 'n hoër status binne die skool (Mahoney & Cairns) en gewildheid (Braddock et al.; Mahoney & Cairns). By leerders wat die gevaar loop om skool te verlaat, is gevind dat die skoolverlatingskoers laer is vir leerders wat deelgeneem het aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (Davalos et al., 1999; Mahoney, 2000; Mahoney en Cairns). McNeal (1995) se bevindinge dui spesifiek daarop dat deelname aan aktiwiteite soos atletiek en die skone kunste die waarskynlikheid dat 'n leerder die skool sal verlaat verminder, terwyl deelname aan akademiese of beroepsklubs geen effek gehad het nie. Volgens Cooley, Henriksen, Nelson en Thompson (1995) en Shilts (1991) is die eksperimentering en gebruik van tabak, alkohol en ander dwelms oor die algemeen laer by leerders wat aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite deelneem as by dié wat nie deelneem nie, terwyl Mahoney bevind het dat deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite korreleer met laer koerse van kriminele arrestasie by hoërskoolleerders. Eccles en Barber daarenteen, het weer bevind dat deelname aan sport ook verband kan hou met verhoogde gebruik van alkohol.

Daar is ook ander negatiewe faktore wat verband kan hou met deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite. Cooper, Valentine, Nye & Lindsay (1999) het byvoorbeeld 'n omgekeerde-U verhouding gevind wat suggereer dat ekstrakurrikulêre aktiwiteite nadelig mag inwerk op akademiese prestasie as die leerder so sterk met 'n aktiwiteit identifiseer dat dit die breër skoolidentiteit vervang, of as die leerder so baie tyd aan die aktiwiteit spandeer dat hy te min tyd oor het vir buite-skoolse akademiese aktiwiteite soos huiswerk. Die negatiewe faktore word egter oorskadu deur die verskeidenheid van positiewe uitkomstes wat verband hou met deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite.

In Suid-Afrika het Hudgson (1992) navorsing gedoen oor die verskillende psigiese voordele van deelname aan vryetydsaktiwiteite by volwassenes. Van die voordele wat na vore gekom het, is gevoelens van vervulling en fisiese en / of psigiese verkwikking. Ander navorsing op hierdie gebied wat in Suid-Afrika onderneem is, het hoofsaaklik patrone van deelname of aktiwiteite van verskillende gemeenskappe ondersoek, of gefokus op 'n spesifieke ekstrakurrikulêre aktiwiteit soos sport (Hudgson). Brink (1989) het byvoorbeeld die stand van ekstrakurrikulêre aktiwiteite aan wit sekondêre skole in Suid-Afrika ondersoek, en bevind dat by die meeste skole 90% en meer van die leerders onbetrokke is by kulturele aktiwiteite. Cilliers (1991) noem dat skoolhoofde die vernaamste redes vir gebrek aan deelname beskou het as min belangstelling en vervoerprobleme, terwyl die vernaamste rede vir deelname belangstelling was.

Jacobs en Chase (1989) het ook bevind dat faktore soos geslag en sosio-ekonomiese status van die skool die mate waarin leerders deelneem aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite beïnvloed. Wat eersgenoemde betref, toon die vroulike geslag volgens Camp (1990) en Jacobs en Chase groter deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite, terwyl Davalos et al. (1999) bevind het dat die manlike geslag meer geneig is om aan atletiek-aktiwiteite deel te neem.

Wat sosio-ekonomiese status betref, het Jacobs en Chase (1989) bevind dat by skole met 'n hoër sosio-ekonomiese status, meer leerders deelneem aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite. Teenstrydig hiermee, het McNeal (1999) gevind dat die individuele leerder se deelname beduidend laer was by 'n skool waar die leerders 'n hoër sosio-ekonomiese status het. 'n Moontlike rede vir die teenstrydigheid mag die tydsverloop tussen die artikels wees, en die situasie kon intussen verander het. Gevolglik kan deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite verskille in die sosio-ekonomiese status van leerders aksentueer (Mahoney & Cairns, 1997). Die prosesse wat sommige leerders uitsluit van deelname aan sekere aktiwiteite, mag werk teen die leerders wat die meeste daarby kon baat. McNeal het ook bevind dat skoolstruktuur en -konteks beduidende bepalers van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite is, deur onder andere leerders se toegang tot hierdie aktiwiteite te beïnvloed. Leerders by groter skole of by skole met 'n problematiese klimaat, waar daar probleme soos diefstal, vandalisme, dwelms,

verkragting en wapenbesit voorkom, en waar substansiële verbale of fisiese konflik tussen leerders of tussen leerders en onderwysers is, sal oor die algemeen minder geneig wees om aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite deel te neem. Brink (1989) het reeds vroeër met sy navorsing in Suid-Afrika bevind dat die gemiddelde persentasie deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite die grootste is by skole in klein dorpies.

Baie sekondêre skole in Suid-Afrika moedig hul leerders aan om aktiwiteite wat buite die akademiese kurrikulum val, te beoefen (Mahoney & Cairns, 1997). Hierdie ekstrakurrikulêre aktiwiteite kan gedefinieer word as vrywillige, gestruktureerde aktiwiteite wat buite die formele, voorgeskrewe amptelike skoolprogram val en fisiese en/of psigiese stimulasie aan die leerder verskaf. Dit kan byvoorbeeld kulturele of sportaktiwiteite behels en mededingend of nie-mededingend van aard wees (Larson & Verma, Gilman, 2001; Larson, 2000; Van der Merwe, 1992). Volgens Asmal (2001) is daar steeds 'n plek vir ekstrakurrikulêre aktiwiteite in Suid-Afrikaanse skole, en die Opvoedingstrategieë van die Manifesto oor Waardes, Opvoeding en Demokrasie maak voorsiening vir die insluiting van hierdie aktiwiteite sowel buite as binne die kurrikulum.

Volgens Asmal (1999) het die land se mense in Junie 1999 aan die provinsiale en nasionale regerings 'n mandaat en verantwoordelikheid gegee om die voorsiening van basiese dienste wat hulle lewenskwaliteit gaan verbeter, te versnel. Die tema van die tweede demokratiese regering is: "A nation at work for a better life for all," en volgens Asmal moet dit ook in die onderwys van toepassing gemaak word. Palmary en Moat (2002) sluit ekstrakurrikulêre aktiwiteite in by projekte wat die lewenskwaliteit van leerders met 'n lae sosio-ekonomiese status kan verbeter.

Die Manifesto oor Waardes, Opvoeding en Demokrasie noem sestien strategieë waarmee beoog word om demokratiese waardes by die jeug tuis te bring, waarvan drie veral op ekstrakurrikulêre aktiwiteite betrekking het (Asmal, 2001). Eerstens moet kuns en kultuur deel gemaak word van die kurrikulum. Volgens Asmal voorsien dit 'n manier om die waardes van gelykheid, nie-rassisme, nie-seksisme, ubuntu, openlikheid, rekonsiliasie en respek aan jongmense te leer. Tweedens moet sport gebruik word om sosiale bande te vorm en nasiebou by skole te bevorder. Volgens hom het deelname

aan sport in die onderwys gesonder en gelukkiger individue tot gevolg wat meer geneig is tot optimisme as individue wat nie aan sport deelneem nie. Sport kan ook beskou word as 'n gesonde alternatief tot anti-sosiale gedrag. Reeds in 1989 was die Komitee vir Maatskaplike aangeleenthede oor die Jeug van Suid-Afrika (Brink, 1989) ook van mening dat sogenaamde “afwykingsverskynsels”, soos die aftakeling van dissipline en gesag, jeugmisdaad, alkohol- en dwelmmisbruik en selfmoord, effektief aangespreek en teengewerk kan word deur 'n weldeurdagte ekstrakurrikulêre program. Volgens Asmal moet sport nie net 'n ekstrakurrikulêre aktiwiteit wees nie, maar 'n sentrale deel van die uitkomsgebaseerde Kurrikulum 2005. Derdens moet 'n kultuur van kommunikasie en deelname in skole ontwikkel word en die uitvoerende kunste, debatsverenigings en Kuns en Kultuur-kurrikulum kan hier van groot waarde wees. Die Raad van Onderwysministers het in Junie 2001 besluit dat die Onderwysdepartement die konseptualisering van riglyne vir 'n nasionale beleid oor ekstrakurrikulêre aktiwiteite, insluitende skoolsport, kuns en kultuur, en inheemse speletjies, moet lei. Hierdie riglyne gaan beleidsvoorskrifte voorsien oor die plasing-, organisasie en befondsingsmoontlikhede vir alle ekstrakurrikulêre aktiwiteite. Die basis van die beleidsriglyne gaan die Grondwet, bestaande wetgewing, ooreenkomste en die vereistes van Kurrikulum 2005 wees. Dit is noodsaaklik dat ook navorsing wat die implementering van hierdie strategieë ondersteun, 'n bydrae lewer tot hierdie beleid.

Cilliers (1991) het egter vantevore bevind dat verpligte deelname nie slaag nie en hy het aanbeveel dat gepoog word om deelname aan kulturele aktiwiteite en minder gewilde sportsoorte te bevorder deur groepsbywoning en die bekendstelling van minder bekende sportsoorte en kulturele aktiwiteite aan leerders aan die begin van die jaar. Volgens Landman (Van der Merwe, 1992) sal skole wat 'n verskeidenheid uiteenlopende aktiwiteite aanbied en eensydige belangstelling en deelname teenwerk, waarskynlik meer leerders by ekstrakurrikulêre aktiwiteite kan betrek. McNeal (1998) noem dat deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite dikwels beskou word as 'n nie-essensiële en nie-sentrale element van 'n adolessent se opvoeding, en dus eerste gestaak word wanneer finansiële probleme voorkom. Dus het nie alle skole toegang tot sportfasiliteite of die hulpbronne om spanne toe te rus en af te rig nie (Asmal, 2001). Reeds in 1991, voor die nuwe demokratiese regering aan bewind gekom het, het

Cilliers rapporteer dat 'n kwart van skole in die Vrystaat hulle skool se sportgeriewe as "ontoereikend" beskryf het. Volgens Braddock et al. (1991) mag die sosiale samestelling en stand van die skool sekere elemente van die skoolklimaat beïnvloed, maar dit mag veral die hulpbronne wat die skool beskikbaar het om sportprogramme aan te bied en te ondersteun, bepaal. Gelykheid van toegang tot geleenthede in sport word steeds as 'n uitdaging vir die onderwys beskou (Asmal). Om onvoldoende sportgeriewe aan te spreek, het Cilliers aanbeveel dat skole sportgeriewe gesamentlik kan gebruik of ondersoek instel na die gebruik van munisipale sportgeriewe.

Die plaaslike regering kan 'n belangrike rol speel in die verbetering van die lewenskwaliteit van alle burgers deur tyd, moeite en hulpbronne te gebruik om jongmense se lewenskwaliteit te verbeter. Gemeenskapsentrums in veral lae-inkomste gebiede kan gebruik word vir die vroeë voorkoming van lidmaatskap van bendes deur aan jongmense wat die risiko loop om by bendes aan te sluit, 'n alternatief tot die bendelewe te bied. By die gemeenskapsentrums kan die jeug onder andere sport en rekreasie beoefen (Palmary & Moat, 2002).

Die verbetering van die jeug se lewenskwaliteit kan tot voordeel van die hele gemeenskap strek (Palmary en Moat, 2002). Indien daar wel 'n positiewe verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand bestaan, kan skole sowel as die plaaslike regering betrokke raak by projekte om meer leerders by ekstrakurrikulêre aktiwiteite te betrek. Sodoende kan hulle psigiese welstand, gekonseptualiseer as beide lewenskwaliteit (lewenstevredenheid) en koherensiesin, verbeter en van die probleme in die opvoedingsstelsel waarvoor Asmal (1999) sy kommer uitgespreek het, aangespreek word. Hierdie projekte mag veral 'n groter impak hê by swart leerders van 'n laer sosio-ekonomiese status, aangesien hulle die leerders is wat meesal geraak word deur problematiese sosiale, ekonomiese en omgewingsfaktore wat lei tot die hoë voorkoms van depressiwiteit, selfmoord en posttraumatiese stres wat Beukes (1994) rapporteer.

Alhoewel veral Asmal (1999;2001) en Palmary en Moat (2002) van mening is dat projekte wat deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite by veral leerders van 'n lae

sosio-ekonomiese status bevorder, voordelig mag wees en verbeterde lewenskwaliteit tot gevolg mag hê, word hierdie menings nie tans deur Suid-Afrikaanse navorsing gesteun nie. In die lig van Beukes (1994) se bevindinge wat betref die geestesgesondheid van swart leerders en Palmary en Moat se meer onlangse bevinding dat die swart jeug die primêre slagoffers en plegers van geweld en misdaad in Suid-Afrika is, lyk dit asof daar veral wat hierdie leerders betref, 'n behoefte bestaan aan navorsing wat die implementering van projekte vir die verbetering van psigiese welstand ondersteun.

Die doel van die studie was om die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand by swart adolessente te ondersoek. Aangesien die mate van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite mag afhang van die adolessent se vlak van sosio-ekonomiese status wat sy/haar ouers ervaar, is laasgenoemde veranderlike as 'n moderator in die verband tussen die twee eersgenoemde veranderlikes ondersoek.

METODE

Die studie is gedoen op Graad 11 en 12 swart leerders aan twee Engels-medium, sekondêre skole in die Motheo-distrik. Daar is gefokus op swart leerders, aangesien hulle die leerders is wat meesal geraak word deur geweld, misdaad en problematiese sosiale, ekonomiese en omgewingsfaktore wat lei tot 'n hoë voorkoms van depressiwiteit, selfmoord en posttraumatiese stres (Beukes, 1994; Palmary & Moat, 2002). Hierdie leerders mag dus die meeste baat by projekte wat poog om meer leerders by ekstrakurrikulêre aktiwiteite te betrek, ten einde hulle psigiese welstand, gekonseptualiseer as beide lewenskwaliteit (lewenstevredenheid) en koherensiesin, te verbeter. Die twee skole was verteenwoordigend van onderskeidelik tradisionele Model C- en "township"-skole en van beide geslagte. Toestemming vir die navorsing is van die relevante skoolhoofde en die Departement van Onderwys verkry.

Ondersoekgroep

In totaal is vraelyste van 548 graad 11- en 12-leerders bekom, waarvan 508 leerders hulle bevolkingsgroep as swart aangedui het. Slegs hierdie leerders se inligting is in die

ontledings gebruik, aangesien dit die doel van die studie is om swart leerders te betrek. Van hierdie 508 leerders het onderskeidelik 235 (46,2%) en 265 (52,2%) aangetoon dat hulle manlik en vroulik is. Agt (1,6%) van die groep het nie hul geslag aangetoon nie. Die samestelling van die ondersoekgroep met betrekking tot graad en geslag word gereflekteer in Tabel 1.

Tabel 1: Samestelling van die ondersoekgroep met betrekking tot graad en geslag

	Graad 11				Graad 12				Rytotaal	
	Seuns		Dogters		Seuns		Dogters			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Skool 1	33	38,4	53	61,6	61	37,0	104	63,0	251	46,8
Skool 2	109	58,0	79	42,0	53	54,6	44	45,4	285	53,2
Kolomtotale:	142	51,8	132	48,2	114	43,5	148	56,5	536	100,0

Wat skool 1 betref, het 33 (38,4%) van die leerders in Graad 11 aangedui dat hulle manlik is, en 53 (61,6%) van die leerders dat hulle vroulik is. By skool 2 het 109 (58,0%) van die leerders in Graad 11 aangedui dat hulle manlik is, en 79 (42,0%) van die leerders dat hulle vroulik is. Dit lyk dus asof daar heelwat meer seuns van skool 2 as van skool 1 in die ondersoekgroep verteenwoordig is, en heelwat minder dogters van skool 2 as van skool 1. By skool 1 het 61 (37,0%) van die leerders in Graad 12 aangedui dat hulle manlik is, en 104 (63,0%) van die leerders dat hulle vroulik is. Wat skool 2 betref, het 53 (54,6%) van die leerders in Graad 12 aangedui dat hulle manlik is, en 44 (45,4%) van die leerders dat hulle vroulik is. By Graad 12 lyk dit weer eens asof daar heelwat meer seuns van skool 2 as van skool 1 in die ondersoekgroep verteenwoordig is, en heelwat minder dogters van skool 2 as van skool 1. Skool 1 het dus meer dogters as seuns in Graad 11 en 12 gehad, terwyl skool 2 meer seuns as dogters in Graad 11 en 12 gehad het.

Meetinstrumente

Psigiiese welstand

Die meting van psigiiese welstand by adolessente moet beide hul lewenstevredenheid en koherensiesin, as die vernaamste komponente waaruit hierdie konstruk bestaan, insluit.

Sense of Coherence Questionnaire (SOC) (Antonovsky, 1987)

Die SOC is 'n selfrapporteringsvraelys wat bestaan uit 29 items en spesifiek deur Antonovsky (1987) opgestel is om koherensiesin, of hoe individue hul wêreld ervaar, te meet. Die vrae word beantwoord op 'n sewe-punt semantiese differensiële skaal met twee teenoorgestelde frases. Volgens Antonovsky meet die skaal 3 komponente van koherensiesin, naamlik verstaanbaarheid ("comprehensibility"), hanteerbaarheid ("manageability") en betekenisvolheid ("meaningfulness"). Van die 29 items meet 11 verstaanbaarheid, 10 meet hanteerbaarheid en 8 meet betekenisvolheid. Die telling kan wissel van 29 tot 203 en hoe hoër die telling is, hoe sterker is 'n persoon se koherensiesin. In die literatuur word gemiddelde SOC-tellings van 117 tot 152 gerapporteer (Antonovsky, 1993). Aparte tellings vir elkeen van die drie komponente kan verkry word, maar Antonovsky het beklemtoon dat koherensiesin 'n konstruk is wat uit 'n enkele dimensie bestaan en dat die komponente nie van mekaar onderskei kan word nie. Dus is die totale tellings gebruik vir die doel van hierdie studie. Volgens Antonovsky (1987) kon adolessente nog net 'n tentatiewe koherensiesin ontwikkel het. Hieruit volg dit dus dat die vraelys as minder betroubaar vir gebruik met adolessente beskou word. Ten spyte hiervan doen Antonovsky (1993) verslag oor 'n aantal studies waar die vraelys wel by adolessente gebruik is. Aangesien koherensiesin toeneem met toename in ouderdom tydens adolessensie en eers op ongeveer 30-jarige ouderdom stabiliseer (Antonovsky, 1987), mag adolessente geneig wees om 'n laer telling op die vraelys te behaal as volwassenes. Daar bestaan nie tans 'n gestandaardiseerde weergawe van die vraelys vir gebruik met adolessente nie, en die oorspronklike vraelys is dus gebruik. Die betroubaarheid varieer volgens Cronbach se alfakoëffisiënt tussen 0.82 en 0.95 en goeie inhoud- en kriteriumgeldigheid word ook rapporteer (Antonovsky, 1993). Antonovsky het die vraelys ontwerp as 'n kultuurvrye instrument en Wissing et al. (Wissing & Van Eeden, 2002) het dan ook bevind dat die skaal toepaslik is vir gebruik in die Suid-Afrikaanse konteks. In Suid-Afrika is die vraelys al in verskeie tale vertaal, onder andere Tswana (Antonovsky, 1993) vir gebruik met swart volwassenes. Aangesien die ondersoekgroep uit swart adolessente vanuit verskeie taalgroepe bestaan het, die vraelys nog nie in al hierdie tale vertaal is nie en hulle in Engels-medium skole was, is besluit om die vraelys in Engels af te neem en nie 'n vertaalde weergawe daarvan te gebruik nie.

Satisfaction with Life Questionnaire (Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985)

Die Satisfaction with Life Questionnaire is 'n selfrapporteringsvraelys wat bestaan uit 5 items en individue se evaluering van hulle lewenskwaliteit op 'n kognitief-beoordelende vlak meet. Individue dui die mate waarin hulle met elk van die 5 items saamstem of verskil op 'n sewe-punt skaal aan. Die telling kan wissel van 5 (lae lewenstevredenheid) tot 35 (hoë lewenstevredenheid). Tellings tussen 15 en 25 word as gemiddeld beskou. Diener et al., (1985) het 'n betroubaarheid van 0.87 volgens Cronbach se alfakoëffisiënt en 'n toets-hertoets korrelasie koëffisiënt van 0.82 met 'n twee maande interval gevind. Die vraelys het dus 'n hoë betroubaarheid. Wissing et al. (Wissing en Van Eeden, 2002) het bevind dat die vraelys ook geldig en betroubaar vir gebruik in 'n Afrika-konteks is.

Ekstrakurrikulêre aktiwiteite

Leerders het 'n vraelys ingevul waarop aangedui moes word aan watter aktiwiteite hulle deelneem, hoeveel ure hulle per week aan elke aktiwiteit bestee en op watter vlak hulle aan elke aktiwiteit deelneem. Wat die tipes aktiwiteite betref, is 'n lys van die ekstrakurrikulêre aktiwiteite wat by elke skool aangebied word, van die skool verkry en leerders moes afmerk aan watter aktiwiteite hulle deelneem. Leerders moes ook aandui aan watter ekstrakurrikulêre aktiwiteite hulle buite skoolverband deelneem. Wat die vlak van deelname betref, is daar onderskei tussen sosiale deelname (leerders neem nie deel aan kompetisies en eksamens nie), verteenwoordiging van 'n klub of skool, provinsiale verteenwoordiging en nasionale verteenwoordiging. 'n Hoër telling is toegeken vir 'n hoër vlak van deelname. 'n Enkele telling vir deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite is verkry deur die aantal ure per week wat aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite deelgeneem word, te vermenigvuldig met die vlak waarop deelgeneem word sodat iemand wat op 'n hoër vlak deelneem, 'n hoër telling behaal het.

Sosio-ekonomiese status

Sosio-ekonomiese status is as moderator in die verband tussen psigiese welstand en deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite ondersoek, aangesien die mate van deelname aan buitemuurse aktiwiteite mag afhang van die sosio-ekonomiese status wat

die adolessent se ouers ervaar. Riordan (1978) se skaal is gebruik om sosio-ekonomiese status te bepaal. Hiervolgens moet leerders die broodwinner in die huis se beroep en ook hierdie persoon se opvoedkundige vlak op 'n sewe-punt skaal, wat gestrek het vanaf "geen opleiding" tot "'n universiteitskwalifikasie", aandui. Response op die twee veranderlikes (beroep en opvoedkundige peil) is dan bymekaar getel sodat 'n hoër telling op 'n hoër vlak van sosio-ekonomiese status dui.

Hipotese

Die volgende navorsingshipotese is ondersoek:

Daar is 'n beduidende positiewe verband tussen swart adolessente se psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite nadat die effek van hul sosio-ekonomiese status verwyder is.

Genoemde hipotese is vir die leerders in die twee skole asook vir die twee geslagte afsonderlik ondersoek. Die twee skole was verteenwoordigend van onderskeidelik tradisionele Model C- en "township"-skole en van beide geslagte. Daar is verwag dat die sosio-ekonomiese status van leerders en dus die geleentheid vir deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite hoër sou wees by die Model C-skool, en dat dit 'n invloed kon hê op die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand. Daar is onderskei tussen die geslagte, aangesien vorige navorsing reeds verskille in deelname tussen die geslagte aangedui het, en dit moontlik gepaard kan gaan met 'n verskil in psigiese welstand tussen die geslagte. Verskille in die koherensiesin van die geslagte is ook reeds gevind. Daar is verder onderskei tussen ekstrakurrikulêre aktiwiteite wat binne die skool aangebied word en aktiwiteite waaraan leerders buite skoolverband deelneem, aangesien die plek waar leerders aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite deelneem ook 'n invloed mag uitoefen op hul psigiese welstand.

Prosedure

Met hierdie ondersoek word die verband tussen die swart adolessente se psigiese welstand (x_1) (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (x_2) ondersoek en wel nadat hul sosio-ekonomiese status (x_3) se rol in hierdie verband gekontroleer is. Gevolglik is die soort navorsing wat ter sprake is nie-eksperimenteel, terwyl van 'n korrelasionele ontwerp gebruik gemaak word (Huysamen, 1994).

Die korrelasie wat die assosiasie tussen twee veranderlikes x_1 en x_2 meet nadat die invloed van 'n derde veranderlike x_3 uitgehaal is, word die eerste-orde partiële korrelasie genoem (Bless & Kathuria, 1993). Die korrelasiekoëffisiënt wat op hierdie wyse bekom word, verklaar die effek wat een veranderlike op 'n ander het nadat die invloed van 'n derde veranderlike uitgehaal ("partialled out") is.

Ten einde die partiële korrelasiekoëffisiënt te bereken, kan die volgende funksie gebruik word:

$$r_{12.3} = \frac{r_{12} - (r_{13})(r_{23})}{\sqrt{[1 - r_{13}^2][1 - r_{23}^2]}}$$

Die simbool $r_{12.3}$ dui daarop dat x_1 en x_2 gekorreleer word, terwyl die effek van x_3 gekontroleer word.

Om ook uitspraak te lewer oor die praktiese belang van statisties beduidende resultate wat met die ondersoek gevind sou word, sal ook na die praktiese beduidendheid van die resultate gekyk word. As maatstaf van praktiese beduidendheid sal effekgroottes bereken word. By die bepaling van die praktiese beduidendheid van lineêre verbande tussen veranderlikes, stel Cohen (Steyn, 1999) voor dat die korrelasiekoëffisiënt,

naamlik p , as effekgrootte gebruik word en die riglynwaares wat deur hom voorgestel word, is soos volg:

$p = 0,1$: klein effek

$p = 0,3$: medium effek

$p = 0,5$: groot effek

Slegs wanneer statisties beduidende resultate (op die 1%- of 5%-peil) gevind word, sal die ooreenstemmende effekgroottes bereken word.

Tydens die ontleding van die data is die SAS-rekenaarprogrammatuur (SAS Institute, 1985) gebruik en dit word vervolgens bespreek.

RESULTATE

Alvorens daartoe oorgegaan word om die gestelde navorsingshipotese te ondersoek, word die beskrywende statistiek (gemiddeldes en standaardafwykings) vir die twee skole afsonderlik, sowel as vir die totale ondersoekgroep rakende die betrokke veranderlikes in tabel 2 aangetoon.

Tabel 2: Gemiddeldes en standaardafwykings van die betrokke veranderlikes vir die twee skole afsonderlik en die totale ondersoekgroep

Veranderlike	Skool 1			Skool 2			Totaal			d
	N	X	s	N	X	s	N	X	s	
Lewenstevredenheid	220	20,84	6,53	273	22,21	5,99	493	21,60	6,27	-0,22
Koherensiesin	219	126,20	22,98	247	126,74	21,78	466	126,49	22,33	-0,02
Ekstrakurrikulêre aktiwiteite: Skool	220	7,50	13,23	280	5,34	14,50	500	6,29	13,98	0,16
Ekstrakurrikulêre aktiwiteite: Ander	220	2,55	11,03	280	2,12	5,82	500	2,31	8,51	0,05
Sosio-ekonomiese status	219	11,99	3,67	271	5,66	2,93	490	8,49	4,55	1,39

Wat lewenstevredenheid betref, het beide skole se leerders gemiddelde tellings behaal. Hierdie tellings is slegs effens laer as die tellings wat Wissing en Van Eeden (2002) by jong volwassenes (23,24) en swart volwassenes (22,64) in Suid-Afrika gevind het. Wat koherensiesin betref, het leerders van beide skole weereens gemiddelde tellings behaal. Wissing en Van Eeden het tellings van 134,37 by jong volwassenes en 133,49 by swart volwasenes in Suid-Afrika gevind. Hierdie tellings is, alhoewel dit ook gemiddeld is, hoër as wat in hierdie studie gevind is. Dit mag daaraan toegeskryf word

dat adolessente waarskynlik laer tellings op die vraelyste mag behaal. Die feit dat die leerders die vraelys in hulle tweede / derde taal moes voltooi en probleme mag ondervind het om de vlak van taal in die vraelys, wat ontwikkel is vir gebruik met volwassenes, te begryp, mag ook die tellings beïnvloed het.

Statisties beduidende verskille in die gemiddelde lewenstevredenheid ($p < 0,05$), asook die gemiddelde sosio-ekonomiese status ($p < 0,01$), is vir die leerders in skool 1 en skool 2 gevind. In eersgenoemde geval is die effekgrootte klein, terwyl wat sosio-ekonomiese status betref, 'n groot effekgrootte voorkom. Dit is duidelik dat die leerders in skool 1 'n heelwat hoër mate van sosio-ekonomiese status as die leerders in skool 2 ervaar.

Om ondersoek in te stel na die verband tussen die ondersoekgroep se deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en hul psigiese welstand (met die kontrole van hul sosio-ekonomiese status), is Pearson se produkmoment-korrelasiekoëffisiënte bereken.

Die verbande tussen hierdie veranderlikes is soos volg ondersoek, naamlik

- a) vir die totale groep
- b) vir die leerders in die twee skole afsonderlik
- c) vir die seuns en dogters in elk van die twee skole.

Die resultate van die totale groep word in tabel 3 aangebied.

Tabel 3: Korrelasiekoëffisiënte vir totale groep (n=508)

Ekstrakurrikulêr	Korrelasies	Lewenstevredenheid	Koherensiesin
Skool:	r_{12}	-0,01	0,06
	r_{13}	-0,05	0,10*
	r_{23}	0,07	0,07
	$r_{12.3}$ (parsieële koëffisiënt)	-0,01	0,05
Ander:	r_{12}	0,03	0,10*
	r_{13}	-0,05	0,10*
	r_{23}	0,06	0,06
	$r_{12.3}$ (parsieële koëffisiënt)	0,03	0,10

Nota: [x_1 = lewenstevredenheid/koherensiesin; x_2 = ekstrakurrikulêre skool/ander aktiwiteite en x_3 = sosio-ekonomiese status]

** $\rho \leq 0,01$

* $\rho \leq 0,05$

Uit tabel 3 blyk dat daar nie 'n beduidende korrelasie tussen die adolessente se **lewenstevredenheid** en die mate van hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voorkom nie. Hierdie verbande neem ook nie beduidend toe wanneer die invloed van hul sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie ($r_{12.3}$). Sosio-ekonomiese status het dus nie 'n beduidende effek op die verbande tussen hul lewenstevredenheid en ekstrakurrikulêre aktiwiteit (skool sowel as ander) vir die totale ondersoekgroep nie.

Verder blyk uit tabel 3 dat daar wel 'n beduidende verband (op die 5%-peil) tussen die adolessente se **koherensiesin** en hul mate van deelname aan **ander** ekstrakurrikulêre aktiwiteite (r_{12}) voorkom. Hierdie koëffisiënt toon egter 'n klein effekgrootte. 'n Beduidende verband (op die 5%-peil) kom wel tussen koherensiesin en sosio-ekonomiese status (r_{13}) vir die totale groep voor. Wanneer die invloed van sosio-ekonomiese status gekontroleer word, word 'n parsieële koëffisiënt ($r_{12.3}$) van 0,10 verkry wat dieselfde koëffisiënt is wat deur r_{12} verteenwoordig word. Daar kom dus nie 'n beduidende toename in die verband tussen x_1 en x_2 voor wanneer die invloed van sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie. Sosio-ekonomiese status het dus nie 'n beduidende effek op hierdie verband vir die totale ondersoekgroep nie.

Die resultate is ook vir die leerders in die twee skole afsonderlik ondersoek en die resultate hiervan verskyn in tabel 4.

Tabel 4: Korrelasiekoëffisiënte vir die leerders in die twee skole

Ekstrakurrikulêr	Korrelasies	Skool 1 (N=220)		Skool 2 (N=280)	
		Lewenstevredenheid	Koherensiesin	Lewenstevredenheid	Koherensiesin
Skool:	r_{12}	-0,03	0,07	0,02	0,06
	r_{13}	-0,01	0,13	0,06	0,17**
	r_{23}	0,07	0,07	-0,01	-0,01
	$r_{12.3}$ (parsieële koëffisiënt)	-0,03	0,06	0,02	0,06
Ander:	r_{12}	0,04	0,06	0,03	0,16*
	r_{13}	0,01	0,13	0,06	0,17**
	r_{23}	0,09	0,09	-0,01	-0,01
	$r_{12.3}$ (parsieële koëffisiënt)	0,04	0,05	0,03	0,16

Nota: [x_1 = lewenstevredenheid/koherensiesin; x_2 = ekstrakurrikulêre skool/ander aktiwiteite en x_3 = sosio-ekonomiese status]

** $\rho \leq 0,01$

* $\rho \leq 0,05$

Uit tabel 4 blyk dit dat daar nie 'n beduidende korrelasie tussen die adolessente in skool 1 se **lewenstevredenheid** en hul mate van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voorkom nie. Geen beduidende verband kom ook tussen **koherensiesin** en hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voor nie. Hierdie verbande neem ook nie beduidend toe wanneer die invloed van hul sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie ($r_{12.3}$). Sosio-ekonomiese status het dus nie vir die leerders in skool 1 'n beduidende effek op die verband tussen hul psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) nie.

Verder blyk uit tabel 4 dat daar nie 'n beduidende korrelasie tussen die adolessente in skool 2 se **lewenstevredenheid** en hul mate van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voorkom nie. Daar kom wel 'n beduidende verband (op die 5%-peil) tussen die adolessente in skool 2 se **koherensiesin** en hul mate van deelname aan **ander** ekstrakurrikulêre aktiwiteite (r_{12}) voor. Hierdie koëffisiënt toon

egter 'n klein effekgrootte. Vir die leerders in skool 2 kom op die 1%-peil 'n beduidende verband tussen hul koherensiesin en sosio-ekonomiese status (r_{13}) voor. Wanneer die invloed van sosio-ekonomiese status gekontroleer word, word 'n parsiele koëffisiënt ($r_{12.3}$) van 0,16 verkry wat dieselfde koëffisiënt is wat deur r_{12} verteenwoordig word. Daar kom dus nie 'n beduidende toename in die verband tussen x_1 en x_2 voor wanneer die invloed van sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie. Sosio-ekonomiese status het dus nie 'n beduidende effek op beide hierdie verbande vir die leerders in skool 2 nie.

Die navorsingshipotese is verder ondersoek deur die ontledings vir die twee geslagte in elke skool afsonderlik te doen en die resultate hiervan verskyn vir skool 1 in tabel 5 en vir skool 2 in tabel 6.

Tabel 5: Korrelasiekoëffisiënte vir die seuns en dogters in skool 1

Ekstrakurrik ulêr	Korrelasies	Seuns (N=79)		Dogters (n=140)	
		Lewenstevre denheid	Koherensie sin	Lewenstevre denheid	Koherensie sin
Skool:	r_{12}	-0,06	0,04	-0,01	0,10
	r_{13}	-0,06	0,12	0,04	0,13
	r_{23}	-0,01	-0,01	0,21*	0,21*
	$r_{12.3}$ (parsiele koëffisiënt)	-0,06	0,04	-0,02	0,08
Ander:	r_{12}	0,07	0,15	0,03	0,05
	r_{13}	-0,06	0,12	0,04	0,13
	r_{23}	0,10	0,10	0,08	0,08
	$r_{12.3}$ (parsiele koëffisiënt)	0,07	0,14	0,03	0,04

Nota: [x_1 = lewenstevredenheid/koherensiesin; x_2 = ekstrakurrikulêre skool/ander aktiwiteite en x_3 = sosio-ekonomiese status]

** $\rho \leq 0,01$

* $\rho \leq 0,05$

Volgens die resultate in tabel 5 kom vir die seuns en dogters van skool 1 nie 'n beduidende korrelasie tussen die mate van psigiese welstand (**lewenstevredenheid en koherensiesin**) en hul mate van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voor nie. Vir die dogters in skool 1 kom wel op die 5%-peil 'n beduidende positiewe verband tussen hulle aantal ekstrakurrikulêre skoolaktiwiteite en

sosio-ekonomiese status voor. Daar kom egter vir beide die geslagte nie 'n beduidende toename in hierdie verbande voor wanneer vir die invloed van hul sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie ($r_{12,3}$). Sosio-ekonomiese status het dus nie 'n beduidende effek op die verband tussen hul psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) vir die seuns en dogters in skool 1 nie.

Die resultate van die seuns en dogters in skool 2 word in tabel 6 aangedui.

Tabel 6: Korrelasiekoëffisiënte vir die seuns en dogters in skool 2

Ekstrakurrikulêr	Korrelasies	Seuns (N=156)		Dogters (n=124)	
		Lewenstevredenheid	Koherensiesin	Lewenstevredenheid	Koherensiesin
Skool:	r_{12}	0,09	0,09	-0,03	0,02
	r_{13}	0,02	0,25**	0,09	0,08
	r_{23}	0,09	0,09	-0,08	-0,08
	$r_{12,3}$ (parsiele koëffisiënt)	0,09	0,07	-0,04	0,03
Ander:	r_{12}	0,08	0,16	-0,04	0,17
	r_{13}	0,02	0,25**	0,09	0,08
	r_{23}	-0,01	-0,01	0,01	0,01
	$r_{12,3}$ (parsiele koëffisiënt)	0,08	0,17	-0,04	0,17

Nota: [x_1 = lewenstevredenheid/koherensiesin; x_2 = ekstrakurrikulêre skool/ander aktiwiteite en x_3 = sosio-ekonomiese status]

** $\rho \leq 0,01$

* $\rho \leq 0,05$

Soos in die geval met skool 1, kom ook vir die seuns en dogters van skool 2 nie beduidende korrelasie tussen die mate van psigiese welstand (**lewenstevredenheid en koherensiesin**) en hul mate van deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) voor nie. Vir die seuns in skool 2 kom daar wel op die 1%-peil 'n beduidende positiewe verband tussen hulle koherensiesin en sosio-ekonomiese status voor. Daar kom egter vir beide die geslagte nie 'n beduidende toename in hierdie verbande voor wanneer vir die invloed van hul sosio-ekonomiese status gekontroleer word nie ($r_{12,3}$). Sosio-ekonomiese status het dus nie 'n beduidende effek op die verband tussen hul psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul

ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool sowel as ander) vir die seuns en dogters in skool 2 nie.

Vanuit die resultate is dit duidelik dat sosio-ekonomiese status nie as 'n moderator in die verband tussen swart leerders se psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (skool en ander) met hierdie studie geïdentifiseer kon word nie.

GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Daar is nie 'n beduidende verband tussen die totale groep sowel as die aparte skole se lewenstevredenheid en hul deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite, sowel binne as buite die skool, gevind nie. Hierdie bevinding verskil van dié van Gilman (2001) en Maton (Gilman).

Daar is wel 'n beduidende verband tussen koherensiesin en deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite buite die skool by die totale groep, sowel as by die "township"-skool, gevind. Hierdie verband is nog nie voorheen in die navorsing bevind nie, maar is egter te klein om van praktiese waarde te wees. Leerders moet gewoonlik meer moeite doen om aan aktiwiteite buite die skool deel te neem as aan aktiwiteite binne die skool. Dit mag dus wees dat hierdie aktiwiteite vir hulle van meer waarde is en 'n groter bydrae lewer tot hulle koherensiesin as aktiwiteite binne die skool. Oorsaaklike gevolgtrekkings kan egter nie gemaak word nie, en dit mag wees dat dit juis die leerders met 'n hoër koherensiesin is wat aan aktiwiteite buite die skool deelneem. Toekomstige navorsing kan die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en koherensiesin by ander bevolkingsgroepe en ouderdomsgroepe in Suid-Afrika ondersoek om vas te stel of daar ook by hierdie groepe 'n verband bestaan, en indien wel, of dit groot genoeg is om van praktiese waarde te wees.

Wat die geslagte betref, is daar by beide die tradisionele Model C-skool en die "township"-skool nie 'n beduidende verband vir seuns en dogters tussen psigiese

welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en ekstrakurrikulêre aktiwiteite (binne en buite die skool) gevind nie.

Die insluiting van ekstrakurrikulêre aktiwiteite, sowel binne as buite die kurrikulum as deel van projekte wat die lewenskwaliteit van veral leerders met 'n lae sosio-ekonomiese status kan verbeter en van die probleme in die opvoedingsstelsel waarvoor Asmal (1999) sy kommer uitgespreek het, kan aanspreek, moet dus verder nagevors word. Die verband tussen deelname aan spesifieke ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand kan byvoorbeeld ondersoek word.

Wat verskille tussen die twee skole betref, blyk dit dat die leerders van die "township"-skool beduidend hoër lewenstevredenheid toon as die leerders van die tradisionele Model C-skool. Hierdie verband is egter te klein om van praktiese waarde te wees. Dit mag wees dat, ten spyte van hulle laer sosio-ekonomiese status en problematiese sosiale, ekonomiese en omgewingsfaktore, wat veral in die "townships" as voorheen benadeelde gebiede voorkom, daar ander faktore is wat hierdie leerders se lewenstevredenheid beïnvloed. By beide skole het leerders egter 'n gemiddelde lewenstevredenheid getoon. Toekomstige navorsing kan spesifiek fokus op die verskillende faktore wat lewenstevredenheid by leerders van 'n lae sosio-ekonomiese status in 'n voorheen benadeelde gemeenskap beïnvloed en bevorder.

By die tradisionele Model C-skool is daar wel by dogters 'n beduidende positiewe verband tussen die aantal aktiwiteite waaraan hulle deelneem en hulle sosio-ekonomiese status gevind. Dogters met 'n hoër sosio-ekonomiese status neem dus aan meer aktiwiteite deel. Dit bevestig Jacobs en Chase (1989) se bevinding dat by skole met 'n hoër sosio-ekonomiese status, meer leerders deelneem aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite, maar hier word dit net vir die vroulike geslag bevind. Camp (1990) en Jacobs en Chase het bevind dat die vroulike geslag oor die algemeen groter deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite toon, maar by hierdie studie hou hulle groter deelname verband met 'n hoër sosio-ekonomiese status.

‘n Beduidende positiewe verband kom wel voor tussen koherensiesin en sosio-ekonomiese status by die totale groep, die “township”-skool en seuns in die “township”-skool. Dit blyk dat leerders met ‘n hoër sosio-ekonomiese status ‘n hoër koherensiesin ervaar. By die “township”-skool waar leerders oor die algemeen ‘n lae sosio-ekonomiese status het, mag ‘n hoër sosio-ekonomiese status veral ‘n invloed uitoefen op hoe swart adolessente, en dan veral die seuns, hul wêreld ervaar. Hierdie verband is veral belangrik as in ag geneem word dat dit veral swart seuns is wat deur sosiale probleme, misdaad en geweld geraak word. Aangesien leerders met ‘n laer sosio-ekonomiese status oor ‘n laer koherensiesin beskik, sou dit beteken dat hulle ‘n groter gevaar loop om depressiwiteit, selfmoordgedagtes en posttraumatiese stres, as ‘n gevolg van blootstelling aan bogenoemde probleme te ontwikkel, aangesien hulle oor ‘n laer koherensiesin beskik. By beide skole het leerders egter steeds ‘n gemiddelde koherensiesin getoon, wat mag aandui dat die sosiale probleme, misdaad en geweld in die gemeenskap van hoofsaaklik die “township”-skool nie op hierdie stadium ‘n beduidende negatiewe invloed op hierdie leerders se koherensiesin uitoefen nie. Toekomstige navorsing kan dus spesifiek fokus op die verskillende faktore wat koherensiesin by adolessente van ‘n lae sosio-ekonomiese status in ‘n voorheen benadeelde gemeenskap beïnvloed en bevorder.

Daar is ook bevind dat die leerders in die tradisionele Model C-skool wel ‘n beduidende hoër mate van sosio-ekonomiese status as die leerders in die “township”-skool ervaar. Ten spyte hiervan het sosio-ekonomiese status op geen van die verbande ‘n beduidende effek uitgeoefen nie. Dit kan dus nie as moderator in die verband tussen swart leerders se psigiese welstand (lewenstevredenheid en koherensiesin) en hulle deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite (binne en buite skoolverband) met hierdie studie geïdentifiseer word nie. ‘n Moontlike verklaring hiervoor mag wees dat die leerders van die “township”-skool, ten spyte van hul laer sosio-ekonomiese status, meer geleenthede het tot deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite as leerders by ander “township”-skole weens die teenwoordigheid van ‘n sentrum naby die skool waar ekstrakurrikulêre aktiwiteite aangebied word as deel van die skool se ekstrakurrikulum.

Belangrike faktore wat 'n invloed kon uitoefen op die resultate, was die feit dat die leerders die vraelyste in hulle tweede / derde taal moes voltooi en probleme mag ondervind het om die vlak van taal in veral die Sense of Coherence Questionnaire, wat ontwikkel is vir gebruik met volwassenes, te begryp. Aangesien die ondersoekgroep uit swart adolessente vanuit verskeie taalgroepe bestaan, die vraelys nog nie in al hierdie tale vertaal is nie en hulle in Engels-medium skole was, is besluit om die vraelys in Engels af te neem en nie 'n vertaalde weergawe daarvan te gebruik nie. Daar is wel gepoog om instruksies so duidelik as moontlik te maak, maar ten spyte hiervan blyk dit dat leerders in veral die "township"-skool minder vaardig is wat hul begrip van die Engelse taal betref. Toekomstige navorsing kan hierdie resultate met soortgelyke populasies waar die vertaalde vraelyste of die vereenvoudigde weergawe van die vraelys gebruik is, vergelyk. Die toepaslikheid van hierdie vertaalde vraelyste vir gebruik by adolessente in die Suid-Afrikaanse konteks kan ook verder ondersoek word.

VERWYSINGSLYS

Antonovsky, A. (1987). *Unravelling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass.

Antonovsky, A. (1993). The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science and Medicine*, 36, 725-733.

Antonovsky, H., & Sagy, S. (1986). The development of a sense of coherence and its impact on responses to stress situations. *Journal of Social Psychology*, 126, 213-225.

Asmal, K. (1999, July). *Call to action: Mobilising citizens to build a South African education and training system for the 21st century*. Retrieved June 11, 2003 from the World Wide Web: [http://education.pwv.gov.za/Tirisano_Folder/Tirisano %20CALL%20TO%ACTION.html](http://education.pwv.gov.za/Tirisano_Folder/Tirisano%20CALL%20TO%ACTION.html)

Asmal, K. (2001, July). *Manifesto on values, education and democracy*. Retrieved June 11, 2003 from the World Wide Web: www.wchsa.org.za/Archive/EdManifesto.doc

Bergin, D.A. (1996). Adolescents' out-of-school learning strategies. *Journal of Experimental Education*, 64(4), 309-323.

Beukes, R.B.I. (1994). *Die geestesgesondheid van swart hoërskoolleerlinge in die Oranje-Vrystaat*. Ongepubliseerde D.Phil. Proefskrif, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.

Bless, C. & Kathuria, R. (1993). *Fundamentals of social statistics: An African perspective*. Cape Town: Juta and Co, Ltd.

Bowman, B.J. (1996). Cross-cultural validation of Antonovsky's Sense of Coherence Scale. *Journal of Clinical Psychology*, 52(5), 547-549.

Braddock, J.H., Royster, D.A., Winfield, L.F., & Hawkins, R. (1991). Bouncing back: Sports and academic resilience among African-American males. *Education and Urban Society*, 24(1), 113-131.

Brink, P.J.L. (1989). Die stand van ko-kurrikulêre aktiwiteite aan blanke sekondêre skole in die RSA. *Nou-blad*, 20(1), 8-9.

Camp, W.G. (1990). Participation in student activities and achievement: A covariance structural analysis. *Journal of Educational Research*, 83(5), 272-278.

Cilliers, C.P. (1991). Deelname aan buitemuurse aktiwiteite by Vrystaatse skole. *Vrystaatse Onderwyser*, 81(9), 14-19.

Clark, S.D., Long, M.M., & Schiffman, L.G. (1999). The mind-body connection: The relationship among physical activity level, life satisfaction, and cognitive age among mature females. *Journal of Social Behavior and Personality*, 14(2), 221-240.

Cooley, V.E., Henriksen, L.W., Nelson, C.V., & Thompson, J.C. Jr. (1995). A study to determine the effect of extracurricular participation on student alcohol and drug use in secondary schools. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 40(2), 71-87.

Cooper, H., Valentine, J.C., Nye, B., & Lindsay, J.J. (1999). Relationships between five after-school activities and academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 369-378.

Davalos, D.B., Chavez, E.L., & Guardiola, R.J. (1999). The effects of extracurricular activity, ethnic identification, and perception of school on student dropout rates. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 21(1), 61-77.

Diener, E., & Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological Science*, 7(3), 181-185.

Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.

Eccles, J.S., & Barber, B.L. (1999). Student council, volunteering, basketball or marching band: What kind of extracurricular involvement matters? *Journal of Adolescent Research*, 14(1), 10-43.

Feldt, T. (1997). The role of sense of coherence in well-being at work: The analysis of main and moderator effects. *Work and Stress*, 11(2), 134-147.

Gerber, S.B. (1996). Extracurricular activities and academic achievement. *Journal of Research and Development in Education*, 30(1), 42-50.

Gilman, R. (2001). The relationship between life satisfaction, social interest, and frequency of extracurricular activities among adolescent students. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(6), 749-767.

Hamburg, D. (1997). Toward a strategy for healthy adolescent development. *American Journal of Psychiatry*, 154(6), 7-12.

Hudgson, N.M. (1992). *Perceived psychological benefits of participation in leisure activities*. Unpublished doctoral dissertation, University of Durban-Westville, Durban.

Huysamen, G.K. (1994). *Metodologie vir die sosiale en gedragwetenskappe*. Halfweghuis: Southern.

Jacobs, L.C., & Chase, C.I. (1989). Student participation in and attitudes toward high school activities: Findings from a national study. *High School Journal*, 72(4), 175-181.

Larson, R.W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170-183.

Le Roux, C. (1989). *Buitekurrikulêre betrokkenheid en skolastiese prestasie*. Ongepubliseerde Magister Verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, Johannesburg.

Mahoney, J.L. (2000). School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns. *Child Development*, 71(2), 502-516.

Mahoney, J.L., & Cairns, R.B. (1997). Do extracurricular activities protect against early school dropout? *Developmental Psychology*, 33(2), 241-253.

Masten, A.S., & Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.

McNeal, R.B. Jr. (1995). Extracurricular activities and high school dropouts. *Sociology of Education*, 68(1), 62-81.

McNeal, R.B. Jr. (1998). High school extracurricular activities: Closed structures and stratifying patterns of participation. *Journal of Educational Research*, 91(3), 183-191.

McNeal, R.B. Jr. (1999). Participation in high school extracurricular activities: Investigating school effects. *Social Science Quarterly*, 80(2), 291-309.

Palmary, I., & Moat, C. (2002, December). *Preventing criminality among young people. A resource book for local government*. Retrieved June 11, 2003 from the World Wide Web: www.csvr.org.za/projects/youth.htm

Riordan, Z.V.A. (1978). *Locus of control in South Africa: A cross-ethnic study*. Unpublished doctoral dissertation, University of Port Elizabeth.

SAS Institute (1985). *SAS user's guide: Statistics version* (5th ed.). Cary: Author.

Shilts, L. (1991). The relationship of early adolescent substance use to extracurricular activities, peer influence, and personal attitudes, *Adolescence*, 26, 613-617.

Silliker, S.A., & Quirk, J.T.(1997). The effect of extracurricular activity participation on the academic performance of male and female high school students. *School Counselor*, 44(4), 288-293.

Steyn, H.S. (1999). *Praktiese beduidendheid: Die gebruik van effekgroottes*. Potchefstroom: Publikasiebeheer Komitee, Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Van der Merwe, R. (1992). Die doel met buitemuurse aktiwiteite in die opvoedingsprogram. *Unie*, 89(3), 90-94.

Wissing, M., & Van Eeden, C. (2002). Empirical classification of the nature of psychological well-being. *South African Journal of Psychology*, 32(1), 32-44.